

УДК 378.147:372.461

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Мороз-Рекотова Л. В.

У статті порушується проблема формування культури мовлення в майбутнього фахівця дошкільної освіти, розглядається значення культури мовлення та роль високого рівня мовленнєвої культури в його професійній діяльності. Проаналізовано стан вивчення науковцями означеної проблеми.

Ключові слова: культура мовлення, професійна діяльність.

В статье рассматривается проблема формирования культуры речи у будущего специалиста дошкольного образования, значение культуры речи и роль высокого уровня речевой культуры в его профессиональной деятельности. Осуществлен анализ состояния изучения учеными заявленной проблемы.

Ключевые слова: культура речи, профессиональная деятельность.

The article deals with the problem of speech standards formation in future preschool educators. The author considers the importance of speech standards and high-level speech culture in their professional activities. An analysis of the state of the scientific research into this problem has been conducted.

Key words: speech standards, professional activities.

Постановка проблеми. Сучасні державні та суспільні реалії, стан гуманітарної освіти в країні, перспективи її оновлення зумовлюють нагальність завдань підвищення й розвитку мовної та мовленнєвої культури нашого суспільства. Справжня культура мовлення передбачає високий рівень загальної культури людини, глибоке відчуття любові до мови, культуру мислення. Літературна мова є еталоном, критерієм правильності мовлення. В ній закріплені й накопичуються культурні традиції народу, досягнення майстрів слова, письменників.

Важливість досліджень проблеми оптимізації мовленнєвого спілкування пояснюється розширенням кола осіб, для яких володіння мовою є суттєвим фактором у їх професійній діяльності. У зв'язку з цим природною є особлива увага до форми повідомлення, до його правильності, відповідності нормі, замислу автора та ситуації. Культура мовлення передбачає широку лінгвістичну просвіту, запровадження в практику навчання досягнень сучасного мовознавства, бо мова є органічною частиною індивідуальної культури людини.

Зв'язок із важливими практичними завданнями. На думку Г. Беленької, для фахівця дошкільного профілю однією з основних професійно важливих якостей, що входять до професійної компетентності, виступає комунікативність. Вона є передумовою формування інших професійних якостей і в ролі функції передбачає встановлення правильних стосунків вихователя з вихованцями дошкільного навчального закладу, їх родинами, колегами та адміністрацією закладу [1, с. 68].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання якості професійної підготовки педагога посідає одне з центральних місць у педагогіці, психології, лінгвістиці, методиці викладання у вищій школі. На думку вчених (А. Богуш, Л. Зінченко, Т. Ладиженської, О. Леонтьєва, М. Львова, Н. Формановської та ін.), мовленнєвий компонент є провідним у структурі педагогічної діяльності. Психолого-педагогічні аспекти професійного мовлення педагога розглядаються в дослідженнях В. Артемова, І. Зязюна, В. Кан-Калика, В. Сластьоніна, З. Смєлкової, В. Шадрикова та ін. У сфері провідних аспектів культури мовлення фундаментальними є дослідження, що висвітлюють нормативний, комунікативний, етичний компоненти (Н. Бабич, М. Ілляш, Л. Граудіна, Є. Ширяєв, О. Хойхман, Т. Надєсна, О. Зарецька, О. Казарцева, В. Максимов, М. Колтунова, Л. Введенська, Л. Павлова та ін.). Ці автори особливу увагу приділяли мовленнєвій поведінці в соціально зорієнтованому спілкуванні.

Мета цієї статті полягає в аналізі проведених досліджень формування мовленнєвої культури як складової частини професійної підготовки фахівців дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Володіння культурою мовлення, тобто вмінням говорити грамотно, чітко й послідовно висловлювати свої міркування, здатністю не лише привабити своїм мовленням, але й вплинути на слухачів, є сучасною вимогою до кваліфікованого фахівця. Особливого значення ця вимога набуває при здобутті особистістю кваліфікації вихователя дошкільного навчального закладу. Високий рівень володіння професійним мовленням є обов'язковою умовою діяльності кожного педагога. Проблема оволодіння культурним мовленням є надзвичайно актуальною для вихователів, адже низький рівень мовленнєвої культури перекреслює всю предметну ерудицію й виступає свідченням особистісної вади. Суспільство потребує педагога, який має високий професійний рівень, є майстром своєї справи, здатний до створення комфортного клімату в освітньо-виховному процесі, який володіє високою культурою мовлення. Саме тому формування мовної особистості майбутнього вихователя та вдосконалення його мовленнєвої культури ми розглядаємо як ефективний шлях покращення професійної підготовки фахівців дошкільної освіти.

Проблема мовної особистості висвітлена у працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Ними виокремлено такі напрями дослідження мовної особистості: етносемантична (С. Воркачов); елітарна мовна особистість (Т. Кочеткова, О. Сиротіна); семіологічна особистість (А. Баранов); мовна і мовленнєва особистість (Л. Клобукова, Ю. Прохоров); україномовна особистість (А. Богуш, Ж. Горіна, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентиліук, О. Семенов та ін.); словникова мовна особистість (В. Карасик); мовленнєва особистість дошкільника (А. Богуш, О. Трифонова).

Ми розумітимемо мовну особистість за визначенням М. Пентиліука, який визначає її крізь призму лінгводидактики як такого носія мови, який "добре володіє системою лінгвістичних знань (знає мовознавчі поняття і відповідні правила), продукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку" [5, с. 85]. Враховуватимемо й думку А. Богуш, яка розглядає мовну особистість крізь комунікативно-риторичні якості, що є ознакою культури мовлення: правильність, нормативність, адекватність, логічність, багатство, виразність, образність та ін. [2, с. 24].

Професійне володіння мовленням, як усним, так і писемним, є важливим для кожного педагога, але для вихователя дошкільного навчального закладу це вміння набуває особливого значення. Адже вихователь є взірцем для наслідування, носієм мовних та мовленнєвих еталонів. На етапі дошкільного дитинства мовленнєва самостійність дітей залежить від багатьох факторів. По-перше, словниковий запас дітей тільки формується і є незначним за своєю кількістю. По-друге, потребує копіткої роботи розвиток фонетичного слуху та вимови окремих фонем. По-третє, граматична будова речень у цьому віці відбувається на основі наслідування мовлення дорослих, що оточують малюка, тому культура мовлення вихователя в цьому контексті повинна розглядатись як еталон, взірць для наслідування. До того ж розвиненість та культура мовлення вихователя слугує не лише важливим показником духовного багатства педагога, культури його мислення, але й одночасно є могутнім засобом формування особистості вихованця. Цей підхід до проблеми акумулює ідеї таких представників педагогічної думки, як М. Квінтіліан, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ф. Дістервег, К. Ушинський, Л. Толстий, Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, С. Лисенкова, В. Шаталов, М. Щетінін та ін.

Майбутній вихователь як мовна особистість під час навчання у вищому навчальному закладі опановує необхідний мінімум знань, умінь і навичок (теоретичний блок та блок практичного застосування), що є базовим стосовно обраної спеціальності. Проте сучасна система навчання у вищому навчальному закладі не забезпечує цілеспрямованого формування культури мовлення в майбутніх вихователів як інтегративної професійно важливої якості.

Останнім часом проблемі формування умінь і навичок професійного спілкування, в тому числі й мовленнєвого, приділяється все більше уваги. Н. Головань, Л. Змієвська вивчали особливості та чинники підвищення ефективності педагогічного спілкування. О. Заболотська, Н. Кузьміна, Д. Ніколенко, І. Синиця, Т. Чмут досліджували роль здатності до спілкування, його культури в системі фахово важливих якостей педагога. У дослідженнях В. Андрєєва, Ф. Кузіна, О. Сиротиніної та інших подано теоретико-методичні аспекти навчання ділового спілкування, Н. Махновська

пропонує оригінальну методику навчання дискусійного мовлення, Н. Кузнецова розглядає навчання усної розповіді як педагогічного жанру. Такі наукові дослідження, на переконання М. Вахницької, доводять, що ефективним шляхом оволодіння на належному рівні професійною мовленнєвою компетенцією є створення ефективних інноваційних методик, спрямованих, з одного боку, на підвищення мотивації вивчення української мови, з іншого – на професіоналізацію навчання [3, с. 4].

Не менш цікавим є дослідження В. Тарасової, яка визначає структуру риторичної культури майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти й подає її як сукупність взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного (професійно-педагогічної діяльності), теоретичного (знання рідної мови; знання про суть і зміст риторичної культури в дошкільників з урахуванням їхніх вікових психологічних особливостей тощо), практичного (мовленнєві, інтелектуально-логічні, презентаційно-комунікативні, емоційно-вольові, рефлексивно-творчі, навчально-методичні вміння), особистісного (гуманістична спрямованість, емпатійність, відповідальність толерантність, тактовність, доброзичливість, комунікабельність, креативність, артистизм тощо) [6, с. 15].

У дисертаційному дослідженні Т. Котик визначено принципи, дотримання яких ефективно сприяє формуванню професійно-мовленнєвої готовності фахівців: міждисциплінарний підхід до формування професійно-мовленнєвої готовності; професійно спрямований підхід до організації навчання; диференційно-системного навчання мови; інтеграції системно-описового та комунікативно-діяльнісного підходів до побудови навчальних курсів; дидактичного резонансу [4, с. 15]. Авторка виявила умови та тенденції ефективної підготовки фахівців-білінгвів:

- якості володіння професійно-мовленнєвою діяльністю безпосередньо залежить від якості володіння мовою, а підвищення ступеня володіння мовою позитивно відбивається на всіх компетенціях професійної готовності до навчання дітей української мови;

- залучення всіх дисциплін лінгвістичного циклу до підготовки фахівців сприяє формуванню здатності до зіставно-типологічного аналізу двох слов'янських мов для навчання дітей української мови з опорою на рідну;

- поєднання методів створення й розв'язання комунікативної педагогічної ситуації та емоційного впливу дозволяє усунути "мовний психологічний бар'єр" з процесу навчання;

- такий інтегративний предмет, як спецпрактикум з методики навчання дітей української мови, позитивно впливає на формування професійно-мовленнєвої компетенції як студентів, так і вихователів;

- активна професійно-мовленнєва діяльність у навчальних закладах значно скорочує термін формування професійно-мовленнєвої готовності [4, с. 15–16].

Дослідження вченої засвідчило ефективність таких етапів формування професійно-мовленнєвої готовності:

- 1) формування лінгвістичної, лінгводидактичної, комунікативної, народознавчої компетенцій засобами цілеспрямованого використання дисциплін лінгвістичного та лінгводидактичного циклів, об'єднаних на ґрунті професійно спрямованого навчального матеріалу;

- 2) корекція набутих знань, навичок, умінь з професійно-мовленнєвої діяльності, формування народознавчої компетенції; оволодіння навичками і вміннями дослідно-експериментальної роботи з дітьми; доведення навчання до завершального стану – засобами спецпрактикуму з методики навчання української мови, який тісно пов'язаний з дисциплінами лінгвістичного та лінгводидактичного циклів, що попередньо вивчалися та педпрактикою [4, с. 15].

Проведені раніше дослідження формування культури мовлення в майбутнього фахівця дошкільної освіти виступають основою організації роботи зі студентами у вищих навчальних закладах

Висновки. Зважаючи на вищесказане, культура мовлення педагога повинна розглядатись як межа педагогічної майстерності, а її формування та розвиток – як умова підготовки до професійного спілкування та педагогічної діяльності.

Література

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.

2. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика / А. М. Богуш. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 216 с.
3. Вахницька М. Г. Професійно-мовленнєва підготовка педагога-нефілолога в умовах багатомовності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання (російська мова)" / Вахницька М. Г. – Херсон, 2007. – 23 с.
4. Котик Т. М. Методика підготовки студентів до навчання дошкільників української мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Методика викладання (українська мова)" / Котик Т. М. – Одеса, 1994. – 19 с.
5. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
6. Тарасова В. В. Формування риторичної культури майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Тарасова В. В. – Харків, 2012. – 19 с.